

УДК 929:930.2:316.42:261.7“1926/2013”

Г. О. Ігнатуша

ГРОМАДСЬКО-РЕЛІГІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ВОРОНИНА (1926–2013 РР.) ЯК ПРЕДМЕТ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті обґрунтовується доцільність і можливість вивчення та популяризації знань про діяльність одного з яскравих представників української патріотичної інтелігенції – Олександра Воронина (1926–2013 рр.). Ця діяльність відзначалася хронологічною тривалістю, відбувалася у кілька етапів, що були територіально та ідейно пов'язані з Україною та її діаспорою в Європі й США. Зроблено висновок, що О. Воронин поєднав у собі риси відданого патріота Батьківщини, церковного діяча, письменника, науковця – популяризатора історичних знань і моральних християнських чеснот. Його цілеспрямована жертвна праця акумулювала багатий життєвий досвід, глибокі традиції національного виховання, християнські чесноти, високу освіту й була спрямована на національне відродження України, визволення її народу від імперського поневолення, що проявлялося у формі радянської політичної системи.

Ключові слова: Олександр Воронин, біографістика, історичні джерела, національне відродження, діаспора.

Антропологізація вітчизняної історичної науки стає беззаперечним фактом. Революція школи “Анналів” давно пододала межі французької історіографії і знайшла чимало послідовників в Україні.

Традиційний напрям – історична біографістика – став розумітися значно ширше. Об'єктом дослідницької уваги стають не тільки найвідоміші постаті історії, а й ті, хто діяв поряд з ними, особи затінені чи непомічені сучасниками та нащадками. Це так звані люди “другого плану”. Саме такий термін набуває поширення у вітчизняній історіографії та в історіографії на пострадянському, посттоталітарному просторі. І не випадково. Тоталітаризм не терпів “інших” – нікого, окрім своїх вождів.

Цей напрям проявився, зокрема, й успішними дисертаційними дослідженнями. Такі роботи були присвячені науковцям, котрі діяли у різних галузях – історії, педагогіки, сільськогосподарської справи тощо [1, 2], громадським діячам [3]. “Історико-біографічні дослідження посідають помітне місце в історії науки та дають змогу персоніфікувати історію розвитку її галузей, оцінити внесок учених, осіб, причетних до наукових досліджень, та організації науки”, – зазначає відомий фахівець теорії та практики історико-біографічних досліджень – к.і.н., провідний науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ С. Ляшко [4].

З'являються праці, присвячені постатям у духовно-релігійній сфері, прикладом чого є дисертації В. Чернописької [5], І. Ходак [6]. Хоча маємо констатувати, ще превалює увага до ієрархів і духівників вищого ряду, а не до осіб без священного сану. Тому як символічну у плані змін відзначаємо дисертацію про громадсько-політичного і, водночас, церковного діяча Івана Геля – дисидента, політ'язня, борця за легалізацію Української Греко-Католицької Церкви [7].

Сміливіше і активніше апробуються нові шляхи досліджень, які запропонували мікроісторія, просопографія. Об'єктами аналізу стають фактори, які впливали на формування особистості. Як правило, вони численні: походження, спадковість, родинне і прийнятельське оточення, виховання, освіта, громадська діяльність, службове становище, політичні переконання, формування національної ідентичності, релігія, мова, особливості характеру, антропологічний тип та ін. [8, с.1]. Тому, природно, обираючи предмет дослідження, і прагнучи найповнішого встановлення дієвості цих факторів на людину, дослідники обмежують себе вивченням однієї чи кількох особистостей. Це є засобом поглиблення характеру наукового дослідження.

Крім згаданих вище дисертаційних досліджень у сфері біографістики, варто підкреслити наявність цілої низки теоретичних напрацювань українських істориків – В. Андрєєва [9], С. Ляшко [10], В. Маслійчука [11], В. Попика [12], В. Чижка [13], С. Чухлій [14], а також представників російської пострадянської історіографії – Л. Рєпіної, М. Мінінкова, В. Априщенко, М. Трапша та ін. [15]. Напрацювання згаданих авторів свідчать про перспективність вивчення історії не тільки крізь призму біографій істориків другого плану, а й діячів науки та культури, які діяли в інших сферах суспільного життя.

У зв'язку із наведеним вище, спробуємо обґрунтувати доцільність вивчення та популяризації життєвого шляху та суспільної ролі одного з таких персонажів “другого плану”, яким нам бачиться Олександр Воронин – магістр богослов'я, який доклав чимало зусиль для відновлення в Україні організаційно самостійної, незалежної від Москви православної церкви.

Можливість обґрунтування шукаємо спочатку в аналогіях, які підказують життєві шляхи і здобутки, долі, сфери і ступінь громадської активності людей, схожих з Олександром Ворониним, а далі – в оцінках результатів його власної діяльності за шкалою вартостей громадського, релігійного, національного, професійного, морально-етичного характеру.

На перше підтвердження цієї думки наведемо приклад з вивчення близької нам проблематики. Ольга Бертелсен – професор, дослідниця у галузях української історії, культури і політики Гаріманського Інституту при Колумбійському Університеті (США) та Центру Європейських, Російських і Євразійських Студій при Торонтському Університеті (Канада), автор багатьох наукових монографій і статей, 13 травня 2015 р.

провела лекцію на історичному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [16]. Ця лекція отримала масштабний резонанс. З цієї теми дослідниця згодом виступила у Науковому товаристві ім. Шевченка у Канаді. У центрі її уваги була маловідома, але символічна постать українського літератора доби Розстріляного Відродження Михайла Биковця. Виступаючи у Торонто, авторка пояснила вибір постаті для дослідження думкою неокласика Михайла Драй-Хмари: “Другорядні письменники, буває, далеко краще відбивають життя своєї доби, ніж так звані корифеї, бо вони, як ліхтарі, освітлюють його навколо” [17].

Лекція О. Бертелсен у Харкові засвідчила широку професійну зацікавленість проблематикою і ракурсом, заявленим у назві: “Розстріляне Відродження: Будинок “Слово” у Харкові і невідомі долі його мешканців (трагічна доля українського літератора Михайла Биковця в добу Великого Терору)”. Зібралось близько сотні осіб – викладачі харківських вузів, аспіранти, студенти. Модерував знаний науковець професор Сергій Наумов. Спираючись на архівні джерела, лекторка реконструювала життя М. Биковця, висвітлила його педагогічну діяльність, працю у Наркоматі освіти УРСР, участь у літературному житті. При цьому варто взяти до уваги, що М. Биковець, хоча і належав до керівного складу літературного угруповання “Плуг”, редагував його часопис “Плужанин” та був редактором журналу “Сільський театр”, проте його постать лишається однією з найменш відомих у часи Розстріляного Відродження. Будучи поетом, живописцем, літературним і театральним критиком, йому не вдалося за життя видати жодної книги. Він не мав родини. Репресії знищили всіх його друзів. Наведені обставини ускладнили формування джерельної бази дослідження професорові О. Бертелсен. Їй доводилося розшукувати не традиційні матеріали особистого архіву, родинне листування, спогади близьких людей, а свідчення тих, хто знав М. Биковця здалеку й відобразив його у своїх спогадах не як героя, а як персонажа. Все це накладало на дослідницю зобов’язання поглибленого аналізу джерельного матеріалу, знання широкого подієвого контексту, уловлення нюансів, бачення і реконструкції напівтонів. Лекторці задали велику кількість запитань. Запитували про М. Биковця, його літературну творчість, зв’язок із сучасністю аналізованих дослідницею подій, механізми введення таких постатей у суспільну пам’ять [18].

Слушну думку, на наш погляд, висловив професор Ігор Михайлин, який виступив у ролі дискусанта після лекції. Він наголосив на важливості вивчення усіх учасників літературного процесу, адже для того, щоб відбувся один письменник, писати мають тисячі, лише насичене культурне середовище може висунути лідера [18]. Ця думка черговий раз спонукає до висновку, що без ретельного вивчення особистостей, які не були лідерами, неможливо досягнути і значення лідерів і відтворити широкий соціальний (літературний, інтелектуальний, політичний, релігійний тощо) простір досліджуваних процесів.

Водночас, виклики постмодерну й посилення позицій “нової інтелектуальної історії” вимагають від вітчизняного історика відповідальності за реконструкцію зв’язку між особистістю, яку він досліджує та суспільними процесами, сучасником яких вона була. Над біографом надзвичай тяжкі власне ставлення до свого героя. Існує спокуса за браком джерел приписати йому участь у подіях, до яких він не мав причетності, перебільшувати роль його життя у суспільних трансформаціях. Такі приклади існують [11, с.33–34].

Як сама Ольга Бертелсен і її батько – видатний український поет Роберт Третяков, як згаданий у її розвідці літератор Михайло Биковець, так і Олександр Воронина (у дитячому віці) разом із батьком – Олексієм Вараввою, проживали у одному й тому ж домі у Харкові – будинку літераторів “Слово”. Отож, їх професійне, літературно-мистецьке й інтелектуальне середовище було спорідненим. Його згрупувала система або, скоріше, ці літератори пробили товщу тодішньої системи своїм талантом, здобувши професійне і громадського визнання, яке змусило державно-політичну систему визнати їх як чільних літературних діячів і поселити у будинку “Слово”.

Таким чином, шукаючи відповідь на питання про суспільну вартісність особи “другого плану”, завдяки збігу наведених фактів про місце проживання, родинні та суспільно-політичні обставини певного часового виміру, отримуємо факт-конструкцію, що професійне і, зокрема – літературне оточення, місце та соціальне походження є одним із дієвих чинників формування соціально активної особи. Цей факт проявився професійними успіхами доньки українського поета Роберта Третякова – професора О. Бертелсен. Вірогідно, що він також відіграв свою роль і у формуванні особистості та характеру сина українського поета Олексі Кобця (Варавви) – О. Воронина. Як і сама авторка – О. Бертелсен та герой її дослідження – М. Биковець, так і О. Воронин, змогли реалізувати себе і на батьківщині, і на еміграції.

Здійснюючи пошук свідчень про Олександра Воронина в історіографії, приходимо до висновку: згадки про нього у літературі, а тим паче – у науковій – є незначними, як і у випадку переважної більшості осіб “другого плану”. Коли про велетнів української історії створюються багатотомні видання, виходять окремі збірники статей, присвячені особистості (наприклад, Т. Шевченку з нагоди 200-ліття [19]), постаті “другого плану” обділені такою увагою. Так, про п. Олександра Воронина маємо лише кілька біографічних довідок. Таким чином, історіографічна картина є типовою.

Оскільки життя та діяльність п. Олександра пройшли, переважно, у діаспорі, там яскравіше і проявилася його соціальна активність, там і було відзначено цю активність. А вже звідти ця увага передалася й в Україну, на його Батьківщину. Маємо згадати енциклопедичне біографічне семитомне видання про діячів української діаспори за головною редакцією Василя Маркуся – відомого науковця, публіциста, журналіста, громадського діяча української діаспори в США [20] та книгу “Українська діаспора : літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості”, упорядковану Вірою Просаловою – відомим українським філологом і літературознавцем [21], у яких знайшла відображення персону О. Воронина.

Фактор не “героя”, а активного “персонажа” проявився тим, що діяльність О. Воронина епізодично потрапляла у поле зору дослідників сфер його активності. Водночас, на наш погляд, привертання уваги до постаті п. Олександра, сприяла сфера його професійної творчості – література та журналістика. Тому українська інтелігенція, близька до цієї творчості, поцінувала її раніше за інших. В. Мацько – український літературознавець, прозаїк, поет, перекладач, краєзнавець, журналіст, дав коротеньку біографічну довідку про О. Воронина у своїх нарисах, присвячених літературному і мистецькому життю української діаспори [22, с.23].

Разом із тим, особлива активність п. Олександра у релігійній сфері – церковному житті української діаспори в США, а згодом – і у Великій Україні, – не була обійдена увагою у середовищі одновірців, а потім – і у більш широкому середовищі вдячних земляків, співвітчизників, небайдужих до духовного відродження України. Деталізуємо цю тезу.

Епізодичні відомості про громадсько-релігійну активність п. Олександра у парафіяльному житті містила ювілейна книга, присвячена тридцятиліттю існування – протягом 1951–1981 рр. – української православної церкви св. Тройці у м. Боффало [23]. Ця книга стала одним із ранніх історіографічних свідчень про п. Олександра Воронина в українській діаспорі США. Вона повідомляє про вчителювання п. Олександра у парафіяльній школі, про його редакторську діяльність над парафіяльними виданнями, які він самовіддано готував: “Наша Церква” (1953 р.) та “Парафіяльне Слово” (1968–1971 рр.). Факти біографічного характеру і оцінка діяльності п. Олександра Воронина у цій книзі подано у контексті парафіяльного і громадського життя Боффало – одного із осередків української діаспори в США.

Окремі біографічні епізоди громадсько-церковної активності О. Воронина зустрічаємо у монографії відомого українського мистецтвознавця і богослова, сподвижника Української Православної Церкви Київського Патріархату Дмитра Степовика, присвяченій патріарху УАПЦ Мстиславу (Скрипнику) [24, с.259]. Автор монографії звернув увагу на них у зв'язку з тим, що О. Воронин відіграв помітну роль в оточенні патріарха, який до обрання на цю посаду тривалий час очолював Українську Православну Церкву у США у сані митрополита, а після обрання патріархом в Україні поєднував керівництво обома церквами – в Україні та США. Д. Степовик називає О. Воронина відомим релігійним публіцистом і близьким співпрацівником владики Мстислава.

Найбільш пізні свідчення громадсько-церковної праці п. Олександра Воронина потрапили у поле зору місцевої української преси Черкащини, і, зокрема, м. Канева, першого десятиліття ХХІ ст. [25]. Оскільки п. Олександр проявив себе як духовний подвижник і добродієць – ініціював будівництво храму Вознесіння Христового у Каневі, організував збір коштів на це будівництво, виступив у ролі головного жертводавця храму, цю сторону його діяльності поцінували увагою вдячні земляки. Відомо, що Олександр Воронин зібрав і передав на будівництво храму у Каневі понад 40 тисяч доларів. У повідомленнях місцевої преси щодо місцевого церковного життя згадується його участь у відродженні храму, переповідається про християнську благодійність Олександра Воронина, що, крім іншого, мала глибоке патріотичне підґрунтя. Храм, на який він збирав пожертви, будувався на місці зруйнованої більшовиками однойменної церкви, у якій свого часу вінчалися батьки О. Воронина, і парафіянами якої були його діди-прадіди.

Саме ця християнсько-духовна і благодійницька сторона діяльності п. Олександра була відзначена й всеукраїнською церковною пресою УАПЦ – газетами “Наша віра” та “Успенська вежа” [26]. Згадані вище публіцистичні публікації і матеріали зарубіжної та української преси стали історіографічним фактом. Проте не меншою мірою їх варто віднести й до категорії історичних джерел. Вони містять не тільки оцінки та узагальнення фактів про характер діяльності Олександра Воронина, а й несуть первинний матеріал, невідомий з інших джерел, для реконструкцій його як історичної постаті.

Окресленими вище свідченнями у науковій літературі та публіцистиці, власне, й обмежуються відомі нам на сьогодні згадки про п. Олександра Воронина як публічну особистість. Проте нечисленність названих праць не є приводом для того, щоб вважати маловартісним чи безперспективним продовження вивчення його особистості. Наведена література цілком предметно орієнтує на продовження цього вивчення, підказує напрямки пошуку свідчень про п. Олександра Воронина в історичних джерелах.

Питання якраз у тому, чи достатньою є кількість джерел та наскільки потужними є їхні інформативні можливості, щоб деталізувати відомості про зміст і характер громадсько-релігійної діяльності п. Олександра Воронина. Чи становлять ці джерела уявне коло, комплекс, що забезпечує різностороннє, різнопорядкове, незаангажоване дослідження особистості, напрямів і результатів творчої праці п. Олександра, його інтелектуальних, моральних, організаційних здобутків, вартих громадського визнання та поцінування.

Саме джерела здатні краще, ніж будь-які інші засоби, засвідчити суспільну значущість діяльності особистості, а відтак – і постаті О. Воронина. Висуваємо гіпотезу: оскільки цю постать вважаємо достатньо дієвою, сфера його діяльності мала публічний характер, а діяльність відбувалася, переважно, у відкритому суспільстві, – отже, вона мала залишити по собі помітний слід у реальних справах, відображених в історичних джерелах. Мова йде, передусім, про різноманіття та репрезентативність джерел. У нашому випадку це мають бути, першочергово, джерела творчої спадщини. Оскільки мова йде про представника творчої інтелігенції, який мав духовну і літературну освіту, його надбаннями мали стати твори – літературні, історичні, богословські, публіцистичні.

Провівши предметний розшук таких джерел, ми переконалися, що творчі зусилля О. Воронина знайшли відображення у публікаціях, виступах на наукових і культурно-мистецьких заходах, у пам'ятках монументального і сакрального мистецтва, до створення яких він був причетний, в організаційній

громадській і церковній праці, яка була поцінована людьми, з якими він контактував, співпрацював і які залишили про нього спогади. Коротко окреслимо це коло джерел.

Найвиразнішим свідченням і високопрофесійним синтезом наукової, громадянської, національно-культурної, релігійної діяльності Олександра Воронина стало упорядкування разом із Осипом Зінкевичем історико-документального збірника "Мартирологія українських церков. Т.1. Українська Православна Церква" [27]. За умов відсутності документальних публікацій у світі про Українську Автокефальну Православну Церкву, знищену радянським режимом, заперечення значущості самого факту існування цієї церкви на Батьківщині, діяльність Олександра Воронина з упорядкування згаданого документального збірника мала глибоко свідомісний характер. Це був крок науково-інноваційного, патріотичного, морального спрямування на збереження, використання і примноження духовної спадщини української церкви, знищеної більшовицьким режимом, в Україні і діаспорі як запоруку оновлення, очищення духовного життя, піднесення його на новий рівень.

Перу Олександра Воронина належить низка науково-популярних [28, 29, 30] і публіцистичних [31] праць з історії української церкви. Актуалізація вузлових проблем української церковної історії, які мали політичний підтекст і були тісно пов'язані з боротьбою українського народу за національну культуру і державність та протидією цим зусиллям з боку сусідніх держав-агресорів, свідчить про гостре і політично зріле сприйняття реалій тодішнього світу. Адже невід'ємною часткою тогочасних реалій стала ідеологічна боротьба, протиборство на міжнародній арені двох світових систем, одна із яких поглинула Україну, заперечуючи її самостійний вибір. Своїми публіцистичними працями Олександр Воронин стверджував факт, що українці були не тільки в УРСР і не тільки адептами комуністичної системи. Вони були по обох сторонах невидимих ідеологічних барикад. Олександр Воронин виявляв свою дієвість у цій боротьбі, показував гідний наслідування приклад бути послідовним прихильником національних свобод, противником деспотизму, псевдоінтернаціонального комунізму і російського месіанізму. Ця позиція, як показало життя, в Україні набагато років випередила свій час і сьогодні, в умовах нової російської агресії, до неї варто, як ніколи, уважно дослуховуватися.

Крім того, Олександр Воронин зміг реалізувати себе і як дитячий письменник [32] та видавець [33, с.7; 34]. Навіть при першому наблизенні неважко збагнути, що його публікації мали виразно морально-релігійний і катехітичний характер. Тобто вони були спрямованими не на вкорінення зовнішніх форм релігійності в українському середовищі, а на відновлення базових християнських цінностей, християнської моралі та національної естетики серед українців і, особливо, формуванню цих основ у молодого покоління. За умов відносної нечисленності української діаспори, посилення неминучого розмивання української національної ідентичності в американському суспільстві під дією факторів глобалізації, ці дії Олександра Воронина виглядають надзвичай символічними. Вони показують приклад національного опору зовнішнім системам, взірць національної консолідації, яка посилює творчий потенціал суспільства у різних сферах життя.

Окремі грані творчості, громадсько-релігійної ініціативи та світобачення Олександра Воронина яскраво відображають тексти парафіяльних видань, які у 1953 та 1968–1971 рр. він особисто редагував – "Наша Церква" (квітень-грудень 1953 р.), "Парафіяльне Слово" (1968–1971 рр.). Не дивлячись на те, що повний комплект номерів цих видань наразі нам недоступний, їх частина була передрукована на сторінках згаданого вище книги на вшанування ювілею парафії УПЦ у м. Боффало. Завдяки періодичним виданням і висловленим через них особистим думкам і поглядам, маємо змогу не тільки стверджувати про певні ціннісні орієнтири п. Олександра Воронина, а й визначати їхню сталість чи змінність, типовість чи специфічність. Показово є превалююча морально-християнська, патріотична тематика його публікацій. Вартим суспільного поцінування у цих публікаціях виступають його відгуки на події в Україні, невтомна просвітницька робота з популяризації історії української церкви, її традицій, діянь духовних лідерів, викриття сутності радянського політичного режиму, який зруйнував українську державність та нищив українську націю і її духовне осердя – Христову церкву.

Окремі сторінки біографії О. Воронина, що пов'язані з його релігійною діяльністю, висвітлює офіційний часопис УПЦ у США "Українське православне слово", що виходить з 1950 р., з яким у 50–90-ті рр. ХХ ст. він тісно співпрацював і де друкувалися його матеріали. Окрім статей на богословські, морально-релігійні та історичні теми, на сторінках згаданого видання зустрічаємо свідчення про християнську добротність, притаманну О. Воронину та його родині і колу його сподвижників. Наприклад, маємо свідчення про пожертви, які робив О. Воронин на різні церковні потреби [35, с.32]. А особливо виділяється факт фінансової пожертви у сумі 1 тис. доларів, який зробило подружжя Олександра та Оксани Ворониних на культурно-церковні проекти у річницю 1000-ліття хрещення України-Русі. На цей факт публічно відреагував глава УПЦ в США митрополит Мстислав (Скрипник), зворушений таким вчинком і відповівши на нього аналогічною жертвою "на Боже діло" [36].

Цінні відомості про громадські ініціативи О. Воронина подає також газета української громади в Америці, офіційний орган Українського Народного Союзу – "Свобода" [33; 37]. Скажімо, випуск цієї газети від 28 червня 1985 р. повідомив про започаткування наукового відзначення Тисячоліття Хрещення Русі-України конференцією у Бавнд Бруку, учасником якої був Олександр Воронин. Зазначається навіть тематика його виступу [38]. Наприклад, у статті "Зусилля гідне пошанування тисячоліття", вміщеній у одному з номерів цієї газети автор Володимир Жила повідомляє про виставку ікон, підготовану під мистецьким керівництвом Славаки Новицького при співпраці Олександра Воронина, який опрацював частини пояснювального тексту [39]. Примірники "Українського Православного Слова" зберігаються в бібліотечних зібраннях НБУ

імені В.І. Вернадського та центральних архівів України (Науково-довідкової бібліотеки центральних державних архівів України та у фондах ЦДАЗУ України), а номери газети "Свобода" повністю доступні дослідникам у PDF-форматі у мережі Інтернет.

Цінну інформацію про наукову і просвітницьку працю О. Воронина передає ювілейна книга, присвячена висвітленню подій урочистого відзначення тисячоліття хрещення України-Русі у діаспорі [40]. Як і у випадку зі згаданими вище матеріалами періодичної преси, цю книгу – непересічне явище історіографії, – відносимо, радше, до категорії історичних джерел при вивченні постатей, згаданих на її сторінках. По суті, ця книга є скрупульозно зібраною хронікою подій вшанування вікопомної дати в українській діаспорі, укладена на основі публікацій зарубіжної преси. Тому вона має характер джерела інформації, що відзначається високою інформативністю, достовірністю, інтегрованою широкою географією подій та їх суспільним резонансом. З цієї книги неодноразово постає прізвище О. Воронина – учасника наукових та просвітницьких заходів за участю парафіян і духовенства різних конфесій в українській діаспорі. Місця проведення заходів, їхня тематична специфіка, склад учасників, програма святкувань і робочих зібрань, проблематика і зміст виступів О. Воронина, деталі святкових акцій утворюють цінні блоки інформації для історичної реконструкції його ролі у цих подіях. Зазначені відомості свідчать про характер і особливості сприйняття ним подій і обрання ним способів впливу на близьке і віддалене середовище. Часто цих свідчень цілком достатньо для відтворення безпосереднього контексту подій, надзвичай необхідного для адекватного розуміння громадської місії Олександра Воронина.

Як вже зазначалося, біографічні факти і громадянську активність Олександра Воронина в Україні на початку XXI ст. відображають окремі публікації всеукраїнських газет "Наша віра" (Всеукраїнська православна газета, Київ) [41] та "Успенська Вежа" (Щомісячна Всеукраїнська газета ставропільного братства св. ап. Андрія Первозванного, Львів) [42].

Резерв у джерельному комплексі матеріалів про Олександра Воронина становлять свідчення членів його родини, сподвижників, колег, близьких і знайомих з ним парафіян. Скажімо, окремі свідчення про нього, його родину та про середовище, у якому відбувалася діяльність, маємо від настоятеля парафії святої Тройці у м. Боффало отця Юрія Касьянова, записані під час його відвідання України у липні-серпні 2016 р. За це висловлюємо йому окрему подяку. Це доволі цінні відомості про релігійний світ родини Ворониних, релігійні настрої парафії, уявлення парафіян-емігрантів у другому-третьому поколінні про Україну, інтерпретацію власних імен парафіян тощо. Цей резерв може бути задіяний як у вигляді усних свідчень, так і шляхом письмового опитування, яке наразі перебуває у роботі.

Таким чином, зміст і характер історичних джерел, передусім – джерел творчої спадщини Олександра Воронина, дає нам підстави зробити висновок, що ці джерела достатньо різноманітні за типовою та видовою ознаками і, водночас, є достатньо репрезентативними для визначення спектру його творчої ініціативи, її результативності, загальнокорисного та індивідуально забарвленого суспільного доробку.

Перелік наукових і літературних праць О. Воронина, їх зміст і спрямування, а також його різностороння громадська та церковна діяльність, життєві принципи та ідеали засвідчують, що це була Людина з великої літери. А тому формування особистості О. Воронина, її джерела та якості мають бути належно проаналізовані, так само як і його наукова та публіцистична, літературна спадщина, організаційна діяльність та християнське благодійництво. Лише провівши спеціальне дослідження, опрацювавши джерела, що характеризують всі згадані сфери життя та діяльності О. Воронина, наукова громадськість отримає можливість відповісти на питання про цілі, мотиви, наміри, якими керувався цей діяч. У зв'язку з цим спадають на думку проникливі слова відомого британського історика Джона Тоша, висловлені ним стосовно вивчення людей "другого плану". "...Біографії людей, яких ніяк не назвеш видатними, можуть при наявності досить багатой документальної бази пролити світло на невивчені аспекти минулого... Нарешті, і це, мабуть, найважливіше, біографії неоціненні для розуміння мотивів і намірів" [43, с.110]. Повертаючись до слів Михайла Драй-Хмари, цитованих Ольгою Бертелсен, висловлюємо думку, що біографічне дослідження висвітлить, наче ліхтарем, життям О. Воронина його оточення, його близьких і рідних, однодумців і тимчасових попутників, епізодичних опонентів та ідейних супротивників, середовище, у якому він діяв і яке намагався змінити своєю діяльністю.

На наше переконання, такий аналіз стане суттєвим доповненням історичних знань до колективних портретів українців: українця-християнина, українця діаспори ХХ – початку ХХІ ст., українця-реемігранта і буде корисним для національного виховання.

* * *

Висловлена вище аргументація повертає нас до нових узагальнень про потребу і можливість дослідження інших осіб "другого плану".

В українській історії багато осіб, які пов'язали своє життя з боротьбою ідей, утвердженням світоглядних цінностей, відстоюванням християнських чеснот і гуманістичних переконань. Вони були продовжувачами справи "великих". Ідучи за ними, вони розширювали і очищували поле суспільного прогресу. Тому їхня місія може бути визнана доволі символічною у контексті вивчення історичних уроків і формулювання висновків із них.

Приклад Олександра Воронина – це приклад боротьби за конкретні ідеали, ідеали, в яких узгоджуються принципи національних традицій і свободи. Їхню життєвість показала історія в останнє десятиліття ХХ століття відновленням української державності і української церкви. Тому вияви особливостей цих ідеалів, їх

еволюції під впливом конкретних суспільних обставин, боротьба за ці ідеали, діяльність носіїв цих ідеалів, способи їх поширення тощо заслуговують окремих досліджень.

Інший висновок тісно пов'язаний з обставинами життя Олександра Воронина. Це доля вигнанця з Батьківщини, який ніколи про неї не забував і для якої присвятив своє життя служінням українському народу. Його приклад показує, що ланцюги долі українських емігрантів ще недостатньо простежені і проаналізовані, а такий аналіз був би корисним заради пізнання шляхів духовного, церковного, державного визволення, глибшого розкриття людської природи, національного єства.

Очевидно, що підставою для того, щоб особа “другого плану” потрапила в об'єкт наукового дослідження, її особистість має акумулювати і реалізувати цілий набір яскравих і суспільно-корисних якостей. Постать О. Воронина переконує, що реалізація ним якостей вченого-історика, письменника, педагога, журналіста, видавця, мистецтвознавця, організатора-благодійника, є достатньою підставою для того, щоб його особистість та творчі здобутки стали прикладом заради збагачення суспільного досвіду. До такого вивчення спонукала і активна громадянська позиція діяча. Можливо, саме ця громадська активність, базована на родинному вихованні, національних традиціях, прикладі батька, богословській освіті, християнській доброчесності, загартована суворими випробуваннями тоталітарних режимів 30–40-х рр. ХХ ст., – стала головною підставою для того, щоб О. Воронин відбувся тією особистістю, якою ми його побачили.

Безсумнівним є факт, що згадані чинники впливу суттєво позначилися на характері О. Воронина, він глибоко шанував українські національно-християнські традиції і натхненно працював над тим, щоб вони органічно вросли у свідомість нинішнього і прийдешнього покоління, інтегруючи здобутки вільного світу та сприяючи оздоровленню і розвитку українського суспільства.

Підкреслюючи потребу “біографізації “мовчазної більшості” людей різних станів, статків і способу життя, заради того, щоб збагнути суть людини у минулому, відчути тонкий зв'язок на рівні особистого досвіду й переживань, український історик Володимир Маслійчук схиляється до думки про уникнення критерію “видатності” при поєднанні зусиль історика та біографа. “Всяка особа, яка заслуговує на біографію, вже сама по собі є видатною”, – стверджує він [11, с.38].

Ще раз наголосимо, що, на наш погляд, постать Олександра Воронина заслуговує на те, аби його життєвий шлях, світоглядні принципи, ідейні переконання, способи суспільної взаємодії, творча діяльність, організаторські зусилля, цілеспрямованість, гуманістична і християнська місія були якнайретельніше проаналізовані і популяризовані. У них віддзеркалилися один із яскравих прикладів набуття і реалізації життєвого досвіду сином українського народу, нащадком козацько-селянських традицій, уродженцем і вихованцем сім'ї національної інтелігенції доби Розстріляного Відродження, вигнанцем з радянської України, що зазнав жаків німецької окупації, емігрантом у Європі та Америці, який сприяв відновленню державної незалежності України і самостійності її православної церкви.

Це досвід людини, яка, повертаючись в Україну, розбудовувала її своїми зусиллями, віддаючи всього себе Батьківщині. У цьому досвіді акумульовано глибокий націотворчий сенс, зміст, гідний наслідування і продовження.

Інформативний потенціал джерел, залишених і генерованих Олександром Ворониним, та новітні здобутки історіографії дозволяють зберегти живий зв'язок між минулим і сьогоденням, що став життєвим кредо для нашого героя. Намагаймося, щоб цей живий зв'язок не був втрачений завдяки реконструкції його образу “крізь роки, покоління, материки”, крізь ментальні і державні кордони, національні і конфесійні розбіжності, професійні та естетичні уподобання заради сучасного і майбутнього.

Джерела та література

1. Севрюк С. В. Володимир Олександрович Замлинський – історик, джерелознавець, педагог (1930–1993 рр.) : дис... канд. іст. наук : 07.00.06 / С.В. Севрюк ; Держ. закл. “Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка”. – Луганськ, 2011. – 295 с.
2. Лашко М. В. Педагогічна і просвітницька діяльність Марії Грінченко (1863–1928) : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / М.В. Лашко ; Київ ун-т ім. Бориса Грінченка, К., 2015. – 307 с.
3. Гончаренко Д. В. Громадсько-політична діяльність Юліана Павликовського : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Д.В. Гончаренко ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2015. – 206 с.
4. Ляшко С. М. Поняття “Наукова біографія” у контексті теорії та методики біографічних досліджень: наскільки варто керуватися змістом поняття “наукова біографія” та тотожними із ним у практиці біографістики / С. М. Ляшко // Українська біографістика. – 2013. – Вип. 10. – С. 25–47.
5. Чернописька В. З. Релігійна та громадська діяльність Климентія Шептицького (1869–1951 рр.) : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. З. Чернописька ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – 265 с.
6. Ходак І. В. Просвітницька та суспільно-політична діяльність ієрархів греко-католицької церкви Східної Галичини у першій половині ХХ ст. : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / І. В. Ходак ; Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2015. – 248 с.
7. Дем'янчук В. А. Громадсько-політична діяльність Івана Геля (1987–1991 рр.) : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. А. Дем'янчук ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2015. – 202 с.
8. Гураль О. В. Джерельна база просопографічного портрета родини Старицьких (40-і рр. ХІХ ст. – поч. ХХІ ст.) : автореф... канд. іст. наук : 07.00.06 / О. В. Гураль ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К., 2014. – 20 с.
9. Андреев В. Історик “другого плану” в персональній ієрархії українського історичного співтовариства / В. Андреев // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / [гол. ред. В. Смолій, відпов. ред. І. Колесник]. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – Вип. 4. – С. 295–302.

10. Ляшко С. М. Джерельна база біографічних досліджень: загальне і особливе / С. М. Ляшко // Українська біографістика. – 2011. – Вип. 8. – С. 27–50.
11. Маслійчук В. Л. Межі й безмежжя української біографістики (кілька міркувань) / В. Л. Маслійчук // Харківський історіографічний збірник / гол. ред.: С. І. Посохов; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків: НМЦ “СД”, 2003. – Вип. 6: Біографістика в контексті сучасних історичних та історіографічних досліджень. – С. 33–41.
12. Попик В. І. Biography – біографіка – біографістика – біобібліографія: понятійний арсенал історико-біографічних досліджень / В. І. Попик // Український історичний журнал. – 2015. – № 3. – С. 122–137.
13. Чишко В. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України / НАН України; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Ін-т біографічних досліджень. – К.: БМТ, 1996. – 238 с.
14. Чухлій С. О. “Історик другого плану” як історіографічний концепт / С. Чухлій // Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Професійна етика історика у міждисциплінарному просторі: [міжвуз. зб. наук. праць] / ред. кол.: О. І. Журба (відп. ред.) [та ін.]. – Д.: ЛІРА, 2014. – С. 158–167.
15. В тени великих: образы и судьбы: Сб. науч. статей. Серия “Человек второго плана в истории” / Отв. ред. Л. П. Репина / Общество интеллектуальной истории, Южный федеральный ун-т. – СПб.: Алетейя, 2010. – 400 с.
16. Публічна лекція Ольги Бертелсен “Розстріляне Відродження: Будинки “Слово” // Східний інститут українознавства імені Ковальських [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://keui.wordpress.com/2015/05/16/публічна-лекція-ольги-бертелсен-роз/>.
17. Турчин-Дувірак Д. Про долі мешканців харківського Будинку “Слово” у добу Великого Терору / Даґмара Турчин-Дувірак // Наукове товариство ім. Шевченка в Канаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ntsh.ca/про-доли-мешканців-харківського-буди>.
18. Щедрик Р. Тасмичий мешканець будинку “Слово” / Роман Щедрик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hi-phi.org.ua/index.php/97-roman-shchedryk-taiemnychi-meshkanets-budyunku-slovo>.
19. Українська біографістика. Збірник наукових праць Інституту біографічних досліджень. – Вип. 11 / НАН України; НБУ ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 410 с.
20. Маркусь В. Воронин Олександр // Енциклопедія української діаспори / В. Маркусь [гол. ред.], спів-ред. Д. Маркусь. – Нью-Йорк; Чикаго, 2009. – Кн. 1. – С. 132.
21. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / [упор. В. А. Просалова]. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.
22. Мацько В. П. Білий цвіт на калині / В. П. Мацько. – Хмельницький: Просвіта, 2001. – 174 с.
23. Українська Православна Церква св. Тройці 1951–1981 / Олександр Воронин, мгр. [мовна редакція]; Накладом Української Православної Церкви св. Тройці. – Боффало-Чіктоваґа, Н-Й., 1981. – 126 с.
24. Степовик Л. Патріарх Мстислав: життя і архіпастирська діяльність / Дмитро Степовик. – К.: Мистецтво, 2007. – 448 с.
25. Зелененко Л. Церква у Костянці: коли настане спокій у Божому домі? [Електронний ресурс] / Лариса Зелененко // Прес Центр. Громадсько-політичне видання. – Черкаси. – 2011. – 30 березня. – № 13 (297). – Режим доступу: <http://pres-centr.ck.ua/print/news-17828.html>.
26. Освячено новий храм УАПЦ у Каневі [Електронний ресурс] // Наша Віра. Всеукраїнська православна газета. – 2007. – № 8 (232). – Режим доступу: http://nashavira.ukrlife.org/08_2007.html.
27. Мартирологія українських Церков: [у 4 т.] – Торонто; Балтимор: Смолоскип, 1985 – .–Т. І. Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / [упоряд. і ред. Зінкевич О., Воронин О.]. – Торонто; Балтимор: Смолоскип, 1987. – 1207 с.
28. Воронин О. О. Історичний шлях УАПЦ / Олександр Воронин. – Кенсінґтон, США: Воскресіння, 1992. – 136 с.
29. Воронин О. Автокефалія Української Православної Церкви / О. О. Воронин. – Кесінґтон, США: Воскресіння, 1990. – 64 с.
30. Воронин О. Коротка історія Української Православної Церкви / Олександр Воронин. – Саут Баунд Брук, Нью-Джерсі: Українська Православна Церква у США, 1989. – 35 с.
31. Воронин О. Була, є і буде! (Для інформації тим, хто відкидає існування тисячолітню історію Української Автокефальної Православної Церкви) / Олександр Воронин. – Саут Баунд Брук, Нью-Джерсі: Українська Православна Церква у США, 1989. – 29 с.
32. Воронин О. Ідемо до першої сповіді і Святого Причастя / Олександр Воронин. – [2-е вид.]. – К.: Воскресіння, 1992. – 39 с.
33. В[оронин] О. “Христос на землі” – новинка у видавництві “Воскресіння” [Електронний ресурс] / О. В. // Свобода. Український щоденник. – Джерзі Сіті; Нью Йорк. – 1994. – Ч. 52. – 18 березня. – С. 3. – Режим доступу: <http://www.svoboda-news.com/archiv/pdf/1994/Svoboda-1994-052.pdf>.
34. Михаїл, митрополит. Поширений катехизис Православної Церкви Христової / митрополит Михаїл. – [2-е вид.]. – Кесінґтон: Воскресіння, 1992. – 176 с.
35. Великодній дар від 1 квітня до 15 травня 1980 // Українське Православне Слово. Саут Баунд Брук. – 1980. – Ч. 7/8. – С. 32.
36. З Листів до владики митрополита // Українське Православне Слово. Саут Баунд Брук. – 1989. – № 3. – С. 18.
37. Климовський Я. Богом обдарований мистець [Електронний ресурс] / Я. Климовський // Свобода. Український щоденник. – Джерзі Сіті; Нью Йорк. – 1994. – № 188. – С. 2. – Режим доступу: <http://www.svoboda-news.com/archiv/pdf/1994/Svoboda-1994-188.pdf>.
38. Конференція у Бавнд Бруку започаткувала наукове відзначення Тисячоліття Хрищення Руси-України // Свобода. – 1985. – № 122. – 28 червня. – С. 1, 7. – Режим доступу: <http://www.svoboda-news.com/archiv/pdf/1985/Svoboda-1985-122.pdf>.
39. Жила В. Зусилля гідне пошанування тисячоліття / Володимир Жила // Свобода. Український щоденник. – Джерзі Сіті; Нью Йорк. – 1989. – 23 березня. – Ч. 54. – С. 2-3. – Режим доступу: <http://www.svoboda-news.com/archiv/pdf/1989/Svoboda-1989-054.pdf>.
40. Тисячоліття Християнства в Україні. Урочистості 1988 року / [гол. редактор Осип Зінкевич; голова редкол. д-р. Юрій Солтис]. – Нью-Йорк: Крайовий комітет Тисячоліття Християнства в Україні, 1992. – 524 с.
41. Освячено новий храм УАПЦ у Каневі [Електронний ресурс] // Наша Віра. Всеукраїнська православна газета. – 2007. – № 8 (232). – Режим доступу: http://nashavira.ukrlife.org/08_2007.html.

42. Голуб Н. Ієрархи УКП-КП наносять шкоду Українському Православію [Електронний ресурс] / Ніна Голуб // Успенська Вежа. Щомісячна Всеукраїнська газета ставропільного братства св. ап. Андрія Первозванного. Львів. – 2008. – № 7 (193). – С. 3, 6. – Режим доступу : <http://stavropigia.lviv.ua/fileadmin/YB/193.pdf>.
43. Тош Д. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка / Джон Тош ; пер. с англ. Коробочкин М. Л. – М. : Весь мир, 2000. – 296 с.

Ignatusha G. O. Social and religious activity of Olexander Voronin (1926–2013) as a subject of historical research.

This article is devoted to the substantiation of actuality and possibility in studying of Olexander Voronin's (1926–2013) activity – the one from Ukrainian patriotic intellectuals. This activity took its place in several stages which were connected with Ukraine and the Ukrainian Diaspora in Europe and USA. Also this activity characterized by chronological duration. An author makes a conclusion that O. Voronin combined such features in his personality: as a faithful patriot of his homeland, as a religious leader, as a writer and finally as a scientist – promoter of historical knowledge and moral Christian virtues. His purposeful sacrificial work has accumulated a rich experience and the deep traditions of national education, also the Christian virtues and a high education. It was oriented on the national revival of Ukraine, its liberation from imperial enslavement in form of Soviet political system.

Key words: Olexander Voronin, biographical studies, historical sources, national revival, Diaspora.

Игнатуша Г. А. Общественно-религиозная деятельность Александра Воронина (1926-2013 гг.) как предмет исторического исследования

В статье обосновывается целесообразность и возможность изучения и популяризации знаний о деятельности одного из ярких представителей украинской патриотической интеллигенции – Александра Воронина (1926-2013 гг.). Эта деятельность отличалась хронологической длительностью, проходила в несколько этапов, которые были территориально и идейно связаны с Украиной и ее диаспорой в Европе и США. Сделан вывод, что А. Воронин объединил в себе черты преданного патриота Родины, церковного деятеля, писателя, ученого – популяризатора исторических знаний и нравственных христианских добродетелей. Его целенаправленная жертвенная работа аккумулировала богатый жизненный опыт, глубокие традиции национального воспитания, христианские добродетели, высокое образование и была направлена на национальное возрождение Украины, освобождение ее народа от имперского порабощения, что проявлялось в форме советской политической системы.

Ключевые слова: Александр Воронин, биографистика, исторические источники, национальное возрождение, диаспора.